

Taking into account the last amendments, introduced to the criminal procedure legislation, the powers of prosecutor on collection of evidence to sustain a claim, are being defined.

Key words: *criminal proceeding, criminal offense, civil claim, prosecutor, state procurements, interests of state, damage.*

УДК 343.851

В.О. Малярова

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

У статті розглянуто деякі актуальні питання щодо систематизації способів вчинення торгівлі людьми для сексуальної експлуатації. Спосіб вчинення розглянуто як один із найважливіших компонентів механізму злочину, поняття якого відноситься до числа дискусійних у сучасній криміналістиці.

Способи приготування злочину проаналізовано з огляду на те, що найчастіше торгівля людьми для сексуальної експлуатації та використання в порнобізнесі вчиняється групою осіб за попередньою змовою або організованою злочинною групою.

Ключові слова: *торгівля людьми, сексуальна експлуатація, спосіб вчинення злочину, механізм злочину.*

Постановка проблеми. Актуальність вивчення способів вчинення торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини в криміналістичному аспекті не потребує підтвердження: отже, на сьогодні розкриття, розслідування або запобігання злочинам цієї категорії є одним із пріоритетних завдань для правоохоронних органів багатьох країн світу. Зрозуміло, що способи вчинення мають важливе значення не тільки тому, що містять сукупність кількісних і якісних ознак, які обумовлюють розробку та вибір прийомів, засобів і методів, спрямованих на розкриття, розслідування й запобігання торгівлі людьми. Дуже важливим є той фактор, що дані про спосіб вчинення злочину дозволяють встановити не тільки обставини його скоєння, технічні засоби, що використовувалися, сліди злочину й коло причетних осіб, а й нерідко особистісні характеристики злочинця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми протидії торгівлі людьми у своїх дослідженнях приділяли увагу зокрема такі науковці, як В.К. Весельський, В.О. Малярова, Л.В. Сердюк, М.П. Шуруб. Утім способи вчинення торгівлі людьми потребують глибшого наукового аналізу.

Формування цілей. Метою статті є дослідження окремих питань систематизації способів вчинення торгівлі людьми для сексуальної експлуатації.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за цю категорію злочинів (ст. 149 Кримінального кодексу України), містять такий перелік дій злочинців, із якими законодавець пов'язує настання суспільно небезпечних наслідків: торгівлю людьми або

здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. При цьому під експлуатацією людини законодавець розуміє всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичай, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) для наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо [1, с.63].

У статті розглянуто саме способи вчинення торгівлі людьми для сексуальної експлуатації та використанні в порнобізнесі.

З огляду на те, що найчастіше торгівля людьми для сексуальної експлуатації та використання в порнобізнесі вчиняється групою осіб за попередньою змовою або організованою групою (кількість учасників може бути різною, але найчастіше трапляються групи, що складаються від трьох до п'яти осіб), способи приготування до злочину охоплюють такі дії:

- підбір у групу осіб, які мають певний злочинний досвід або корупційні чи злочинні зв'язки;
- дії щодо забезпечення майбутнього функціонування групи: стратегічне планування злочинної діяльності, що включає вибір напрямку реалізації злочинних намірів і відповідних ним злочинних дій; визначення оптимального складу учасників групи, розподіл функцій між ними; вирішення питань щодо розподілу доходів; формування ідеології в середині групи, спонукання учасників на активний пошук потерпілих; структурування складу групи; підшукування джерел фінансування; встановлення корупційних зв'язків;
- продумування та подальше розроблення системи протидії викриттю та знешкодженню групи. Тобто, здійснення заходів, спрямованих на легалізацію власних дій, підшукування каналів нелегального або напівлегального переміщення людей за кордон; спеціалізація на певних видах злочинних дій у середині групи та створення умов для існування серед потенційних жертв підвищеного інтересу до можливості заробити за межами країни;
- обговорення й домовленість щодо умов вчинення злочинів;
- організація та реалізація дій, які є необхідною умовою для участі в злочинній групі. А саме: ознайомлення з організацією злочинної діяльності цієї групи; ознайомлення з вимогами, що висувуються до потенційних жертв злочинів; здобуття необхідних для вчинення злочину документів, що підтверджують статус; заволодіння засобами та знаряддями вчинення злочину; пошук коштів для подальшого започаткування злочинної опе-

рації ; підготовка (зокрема здобуття необхідних документів) для переміщення через державний кордон тощо;

- підшукування потенційних жертв, які відповідають певним вимогам, збір інформації про них, створення умов, що сприяють вчиненню злочинів, «робота» з потерпілими;

- дій, спрямованих на конспірацію злочинної діяльності групи, а також розробка плану злочинної операції;

- налагодження для подальшого використання або подальшої спільної злочинної діяльності корупційних зв'язків;

- акумуляція та зберігання коштів групи;

- активне підшукування та використання наданої навідниками інформації (зокрема для встановлення корупційних зв'язків або створення умов для вчинення злочину). Слід зазначити, що як навідники можуть виступати: а) особи, незнайомі з членами групи, але які погодилися за певну матеріальну винагороду надати необхідну інформацію; б) пособники або підбурювачі; в) особи з оточення членів групи;

- обрання моделі та каналу транспортування осіб при вчиненні злочинів, попередня розвідка та рекогносцировка каналу транспортування. Ці дії можуть поєднуватись із перевіркою дієвості корупційних зв'язків;

- планування вчинення злочинів (іноді трапляються плани, складені в письмений формі, де зазначено: місце та час переміщення, прибуття за кордон, маршрут руху, момент продажу, регламентація порядку та послідовності дії кожного учасника групи, визначення характеру дій у разі потрапляння в поле зору правоохоронних органів);

- очікування сприятливих або необхідних для вчинення злочину умов, зокрема кліматичних, погодних, соціальних тощо;

- підбір, виготовлення або пристосування засобів вчинення злочину, підготовка необхідних технічних систем, автотранспорту тощо;

- підготовка алібі на час вчинення злочинів. У злочинних групах ця робота координується ватажком для того, щоб запобігти обранню членами групи аналогічних способів створення алібі;

- продумування та підготовка окремими співучасниками власної моделі приховування злочинів.

При вчиненні торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації та використанні в порнобізнесі для впливу на жертву або на осіб, пов'язаних із нею, злочинці використовують методи психічного й фізичного насильства. При цьому насильство – це зовнішній із боку інших осіб навмисний і протиправний вплив на людину (або групу осіб), що здійснюється поза або проти її волі й здатен заподіяти їй органічну, фізіологічну або психічну травму, а також обмежити свободу її волевиявлення або дій [2, с. 22].

Насильство, застосовуване при торгівлі людьми, може бути як фізичним, так і психічним. У випадках застосування фізичного насильства з точки зору кваліфікації діяння немає різниці, яку саме шкоду спричинено здоров'ю потерпілого: пошкодження, заподіяння смерті з необережності, побої тощо. Як форми насильства можуть бути: побої й катування; звалтування; ізоляція в закритому приміщенні; позбавлення їжі та примусове втягнення до вживання наркотичних засобів; втягнення до зловживання алкоголем тощо.

Іноді насильство застосовується як покарання за провину з боку жертви (наприклад, невдоволення клієнта в проституції, несвоєчасний вихід на роботу тощо), так і в порядку «загальної превенції».

Щодо фізичного насильства, то найпоширенішою формою фізичного насильства виступає заподіяння тілесного ушкодження. Способи заподіяння тілесного ушкодження, що використовуються злочинцями для подолання або блокування опору з боку потерпілих, можна класифікувати за різними ознаками відповідно до розроблених юридичною наукою класифікаційних критеріїв [3, с. 19–29]:

- за формою діяння: а) шляхом активних дій; б) шляхом бездіяльності (наприклад, створення небезпечних для життя та здоров'я людини умов, і після потрапляння в них жертви – невжиття необхідних для її врятування заходів);

- за засобами впливу на організм потерпілого: заподіяння ушкоджень із використанням мускульної сили, зброї та інших знарядь, факторів оточуючого середовища, тварин тощо;

- за характером травматичної дії – використання дії механічних, термічних, температурних, біологічних, хімічних факторів;

- за якістю травматичного впливу – побиття, удар, тиск, розтягнення, розрив, відривання, крутіння, ламання, поштовх тощо.

Психічне насильство – це навмисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на психіку людини або групи осіб з боку інших осіб, здійснюваний проти або поза її (їх) волею інформаційним або неінформаційним шляхом і здатний придушити свободу волевиявлення або заподіяти психічну або фізіологічну травму [3, с. 38]. Інформаційними способами психічного насильства під час вчинення торгівлі людьми для сексуальної експлуатації виступають: демонстрація зброї; постріли в стелю або вище голів потерпілих; приставляння ножа до горла; вербальні вислови погроз упереміж із висунутими вимогами; побиття одних потерпілих на очах інших; подолання іншим чином волі потерпілого до спротиву.

Способи психічного насильства застосовуються злочинцями комплексно. Специфічним інформаційним способом психічного насильства

є також погроза заподіяння насильства: перезаряджання зброї, наведення та націлювання її на потерпілого, інші способи погрози.

Практиці розкриття та розслідування торгівлі людьми відомі й неінформаційні способи психічного насильства, які умовно можна поділити на дві групи [4, с. 88].

Способи, пов'язані з приведенням потерпілого до неприємного стану з метою реалізації злочинних намірів. До такого стану потерпілий, зазвичай, приводиться одурманювальними речовинами. Такі способи є саме психічним насильством, адже шкода здоров'ю заподіюється мінімальна, а більше за все страждає психіка потерпілого, який не може керувати власними діями внаслідок пригнічення його волі. До цієї ж групи можна віднести й випадки, коли винні особи вводять отруту потерпілому й вимагають від нього певних дій в обмін на речовину, що нейтралізує дію отрути.

Способи, пов'язані з впливом на певні соматичні прояви та пов'язані з ними психічні процеси, коли у винних осіб виникає можливість керувати поведінкою особи поза її волею. Такі випадки найчастіше виникають при використанні злочинцями хворобливих станів потерпілих (наркоманів, алкоголіків, душевнохворих тощо).

Матеріальний або економічний вплив на жертву використовується злочинцями набагато ширше порівняно з іншими способами. Класичним прикладом матеріального впливу (який несе й елемент психічного тиску) є властиве для торгівлі людьми втягнення потерпілого в боргову кабалу. Тобто, попередньо штучно ввівши жертву в боргову залежність, злочинці надалі вимагають відшкодування боргу, єдиною можливістю відпрацювання якого є, наприклад, проституція. Реалізація такого способу починається ще на етапі втягнення, коли жертві пропонуються послуги з оплати всіх витрат із оформлення документів і переїзду за кордон. Оскільки потерпілі, які виїжджають за кордон в надії підвищити свій матеріальний стан, зазвичай, не мають необхідної суми для оплати поїздки, природно, що більшість із них погоджуються на таку «вигідну» пропозицію «фірми з працевлаштування» або фізичної особи.

У випадку втягнення жертви шляхом обману (пропонувалася робота, наприклад, танцівниці в нічному клубі), після прибуття до місця роботи її інформують, що танцювати вона може скільки завгодно, однак грошей за це не одержить (або заробить незначну суму). Водночас її ставлять перед фактом, що витрати, понесені «роботодавцем», повинні бути відшкодовані [5, с. 32–34; 6, с. 14–15]. Така схема використовується, якщо втягнення та експлуатація здійснюються одними й тими самими особами. У випадках, коли ці функції диференційовані, наприклад, якщо вербування й продаж здійснювалися громадянином України, а покупка та експлуатація – представником країни призначення, вербувальник покриває понесені ним витрати з

грошей, отриманих за продану жертву; продавець же ставить їй у борг суму, заплачену вербувальникові. У ході експлуатації до суми боргу можуть зараховуватися будь-які штрафи за порушення «трудової дисципліни», зокрема, за неправильне поводження з клієнтом, відмову від роботи тощо. Така система штрафів може в завуальованій формі (без роз'яснення основних понять) обговорюватися в попередньо укладеному контракті, що підписується жертвою ще в країні відправлення. Окрім того, до суми боргу включаються витрати злочинців із утримання жертви – на їжу, проживання, одяг. Часто такі витрати істотно завищують. Втягнення у боргову кабалу може мати місце й тоді, коли потерпіла особа свідомо їде займатися проституцією. Описаний спосіб впливу забезпечує залежність жертви, будучи дієвим засобом контролю її сексуальної експлуатації.

Крім боргової кабали, існують й інші способи матеріального впливу на жертву. Практично завжди гроші, що заробляють на проституції або порнографії, зосереджені в злочинців. Якщо експлуатація здійснюється, наприклад, у барах, нічних клубах, клієнти передають гроші касиріві, у ролі якого виступає бармен. Зосереджені в нього за день (ніч) активи далі надходять безпосередньо власникові кубла, який на власним розсуд може виплачувати або не виплачувати потерпілим зарплату. Якщо ж жертви експлуатуються на вулиці або трасі, гроші за надання ними секс-послуг від клієнтів одержує безпосередньо сутенер. Таким чином, експлуатовані жертви постійно перебувають у матеріальній залежності від свого «хазяїна», не маючи власних коштів, зокрема й на дорогу додому.

Способи організаційно-юридичного впливу становлять ще одну групу засобів примусу та контролю. Серед них можна виділити широко розповсюджене відібрання проїзних документів і документів, що засвідчують особу, ізоляцію жертв від зовнішнього світу (соціальна й територіальна ізоляція), позбавлення їх засобів зв'язку.

Названі способи спрямовані на позбавлення жертви свободи пересування та можливості самостійного повернення на батьківщину. Відібрання паспортів (а також проїзних квитків) здійснюється відразу після прибуття жертви в країну призначення. Воно може здійснюватися шляхом обману під виглядом оформлення будь-яких документів, необхідних для реєстрації прибуття в країну або на роботу, або в примусовому порядку. Іноді умова передачі паспорта на зберігання «роботодавцеві» може бути заздалегідь передбачена в усній бесіді або в попередньо підписаному контракті. Документи утримуються злочинцями протягом усього періоду перебування жертви в країні призначення. Коли термін дії візи закінчується, перебування жертви в іноземній державі стає незаконним. Таким чином, вона автоматично перетворюється в нелегала, що також є додат-

ковою й істотною обставиною, яка практично позбавляє її свободи пересування й ставить у повну залежність від злочинців.

Відсутність документів забезпечує ізоляцію жертви від зовнішнього світу, що може підкріплюватися постійним візуальним наглядом за нею з боку злочинців. Часто жінки проживають у тих самих будинках, де й працюють, що забезпечує їхню соціальну ізоляцію, неможливість завести знайомства в країні перебування. У випадках необхідності прибуття до клієнта для надання секс-послуг, наприклад вдома, злочинці перевозять жінку на власному автомобілі, у такий спосіб постійно контролюючи їх поведінку.

Вилучення мобільних телефонів також робиться відразу після прибуття в країну призначення і аналогічно позбавленню паспортів може бути заздалегідь обговорене в письмовій формі. У ході експлуатації жертви також втрачають можливості скористатися й іншими засобами зв'язку.

Одним із способів вчинення торгівлі людьми для сексуальної експлуатації є обман. Обман використовують для того, щоб забезпечити появу жертви у визначеному, безпечному для злочинців місці. Для безпеки злочинців у процесі вчинення злочинів іноді жертва приводиться в безпорадний стан за допомогою наркотиків, алкоголю, лікарських препаратів.

Досить поодинокі випадки вчинення такого злочину шляхом використання збігу несприятливих для потерпілого обставин. Такого роду обставини можуть бути викликані тяжкою хворобою близької людини, стресовим станом потерпілого тощо. Останній у свою чергу, зазвичай, обумовлюється іншими, не пов'язаними зі злочинними діями подіями або фактами.

Ще меншу розповсюдженість мають випадки, коли злочин вчиняється через використання безпорадного стану потерпілого. Слід пам'ятати, що майбутню жертву можуть цілеспрямовано привести до такого стану шляхом впливу на певні соматичні прояви та пов'язані з ними психічні процеси, коли у винних осіб виникає можливість керувати поведінкою особи без її волі. Такі випадки найчастіше виникають при використанні злочинцями хворобливих станів потерпілих (наприклад, обумовлених хворобою).

Висновки. Використання того або іншого способу вчинення злочину, відповідних знарядь або засобів вчинення злочину закономірно тягне утворення властивих їм типових слідів та інших доказів. Знання способів вчинення злочинів дозволить вирішувати багато завдань, що виникають при розслідуванні злочинів. Визначивши спосіб, особа, яка проводить розслідування, може спрогнозувати, хто вчинив злочин, оскільки в результаті злочину залишаються сліди та інші речові докази, що містять інформацію про суб'єкт злочину. Можна стверджувати, що знання способів вчинення злочинів як елементу криміналістичної характеристики торгівлі людьми, необхідно слідчим та оперативним працівникам для ефективного розкриття та розслідування цих злочинів.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України. – Х. : Одиссей, 2012. – 232 с.
2. Сердюк Л. В. Насиліє: кримінологічне і уголовно-правове дослідження / Л. В. Сердюк ; [под ред., д-ра юрид. наук, проф. Щербы С.П.]. – М. : Юрлітінформ, 2002. – 384 с.
3. Иванова В. В. Преступное насилие: Учеб. пособие для вузов. – М. : ЮИ МВД РФ ; Книжный мир, 2002. – 83 с.
4. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія і практика : [монографія] / В. О. Малярова ; [за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С. М. Гусарова]. – Х. : Діса плюс, 2013. – 422 с.
5. Шруб М. П. Криміналістическа характеристика преступлений в сфере торговли людьми с целью сексуальной эксплуатации / М. П. Шруб ; [под ред. И. И. Басецкого]. – Минск : ООО «Друк-С», 2007. – 130 с.
6. Весельський В. К. Торговля людьми в Україні (проблеми розслідування) : [навч. пос.] / В. К. Весельський, В. В. Пяковський. – К. : КНТ, 2007. – 268 с.

Малярова В.О. Способы совершения торговли людьми: вопросы систематизации

В статье рассмотрены актуальные вопросы систематизации способов совершения преступлений, связанных с торговлей людьми с целью сексуальной эксплуатации. Способ совершения рассмотрен, как один из важнейших компонентов механизма преступления, понятие которого относится к числу дискуссионных в современной криминалистике.

Способы совершения данной категории преступлений классифицированы по различным основаниям, в том числе в зависимости от применяемого к потерпевшему насилия. Указанные вопросы рассмотрены с учетом того, что торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации и использования в порнобизнесе, чаще всего совершается группой лиц по предварительному стовору или организованной преступной группой.

Ключевые слова: *торговля людьми, сексуальная эксплуатация, способ совершения преступления, механизм преступления.*

Malyarova V.O. The methods of committing human trafficking: questions of systematization

The article considers some current issues of systematization of methods of committing crimes related to human trafficking for sexual exploitation. The relevance of studying the modus operandi of trafficking or other illegal transactions in respect of a person in forensic aspect needs no proof: so today disclosing, investigation or prevention of crimes is a priority for law enforcement agencies in many countries of the world.

The method of execution is considered as one of the most important components of the mechanism of the crime, a notion which refers to the number of discussion in modern forensics. In the present article, under the mechanism of the crime of human trafficking for sexual exploitation, is a system of long and varied actions that

characterize the dynamic coupling between the individual stages, circumstances and situation of the crime. That is, those factors, that leaves traces in the memory of man and material environment. The article again it States the fact that knowledge of the *modus operandi*, as an element of criminalistics characteristics of the article category of crimes is indispensable not only for the successful detection and investigation of crime, but also for the effective organization and timely implementation of combating crime related to human trafficking.

The methods of committing such crimes classified on various grounds, including to be used according to the victim of violence. These issues considered given the fact that trafficking in human beings for sexual exploitation and use in pornography, most often is committed by a group of persons by prior conspiracy or by an organized criminal group.

Key words: *human trafficking, sexual exploitation, modus operandi, the mechanism of crime.*

УДК 347.963(477)

А.М. Миронов

**ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ
ПРИ ЗАКІНЧЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
У ФОРМІ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ З КЛОПОТАННЯМ
ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Розглянуто питання прокурорського нагляду за додержанням законів при закінченні досудового розслідування у формі звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Визначено предмет прокурорського нагляду, а також особливості його реалізації порівняно з іншими формами закінчення досудового розслідування.

Ключові слова: *прокурор, закінчення досудового розслідування, звільнення особи від кримінальної відповідальності, кримінальне провадження, клопотання прокурора.*

Постановка проблеми. Серед передбачених КПК України форм закінчення досудового розслідування особливої уваги заслуговує звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Це зумовлено тим, що така форма є найбільш поширеною альтернативою відносно загального порядку кримінального провадження та звернення прокурора до суду з обвинувальним актом. Як вказують дослідники, в умовах дії нового КПК України кількість осіб, звільнених судом від кримінальної відповідальності, збільшилася майже на 20 %, у чому проявляється стійка тенденція до гуманізації сфери кримінальної юстиції [1, с. 4, 40]. Водночас, практика закриття кримінальних проваджень зі звільненням від кримінальної відповідальності характеризується численними проблемними аспектами, тож дослідження проблем прокурорського нагляду за додержанням законів при закінченні досудового розслідування